

121.

622

CONVERSASIO

UNDÉCIMA,

ENTRE SARO PERRENGUE,

CARRETER DE GODELLA,

Y EL DOTOR CUDOL,

ABOGAT DE VALENCIA:

*En que es mostren arrepenitits de haber segut un temps
constitucionals, y quines foren les causes
del seu arrepeniment.*

Saro.

Entrome acá, porque llueve.
Ya fea prop de tres años,
que no nos habiem vist.
Y en este temps que ha mediat,
¡qué cosas que han susuit!
¡qué amargures que han pasat!
¡qué llansos que han occurrit!
Y qué mudanses tan grans!
En política mudanses,
mudanses en cors humans;
els que eren mals, san fet bons,
els que eren bons, san fet mals:
Pero al fi, ha caigut la pedra,

y els que la varen posar;
y entre molta terbolina
tot s'ho ha emportat Barrabás.
Ya podem descansar àra,
y tranquilos respirar,
lo mateix quels mariners
despues de la tempestad.
Sense tindre por ninguna,
ya podem lo crit alzar:
*viva el Rey, mueran los negros,
muyguen els verds y morads,
que en trágaes y rapiñes
nos han deixat á tots blaus.*

Doctor.

¡Gran entrada de pabana!

R. 18. 658

Saro, ¿qué has perdut lo cap?
Cuant més anem, meñs valem.
Ya no tens aquels modals,
en que ans venies à veurem,
y la muntera en la mà,
molt cortés em preguntabes,
si me encontraba hò, ò mal.
Tambè tinc atre reparo:::

Saro.

Deixem, deixem contestar
al primer; y vosté, luego,
tods cuans ne vullga, emfará:
si así he entrat de tabalada,
se me deu disimular;
perque com en un principi,
com Deu, y tot lo mon sab,
ami la *constitució*
per mes culpes, y pecads,
y vach ser.... ay! que no es nada..!
Voluntario nacional,
que en curtes, y breus rahons,
vol dir: *home atarantat,*
criador á totes hores,
molt amic de alborotar,
y de no tindre respecte,
mas que siga al Pare sant....
Encara que yo procure
anarme sempre à la mà,
sempre estar sobre els estrivos,
y una huí, atra demà,
borrar insensiblement
tantes males cualitats
de aquel tiempo del delirio....
sens podero remediar,
sempre em queda *un si es no es*
de resabi.... mes deixant
apart tota atra conversa,
¿vosté, Dotor, com está
de salud?

Dotor.

Saro, à bon hora.
El compliment ya bè tard.

Saro.

Mas vale tarde que nunca.
¿Mes sab lo que estic mirant?
que vosté es fa vell apresá,
segons que mo está indicant
eixe geni esguitoset,
que observe que se li fa.
Yo so amic antic de casa,
y visitant de amistat,
no em figure que usar dega
de tantes formalitats.

Dotor.

Has dit molt bè: la rahó
et salta per dalt del cap:
ò siga per la vellèa,
ò siga per els treballs,
(que ne he pasat molts, y grosos
tant per terra com per mar,
per la *constitució infame,*)
no estic à plom molt temps ha:
y de mi no estrañes res;
pero tampoc deus ductar
del meu cordial afecte,
y sincera voluntad.

Saro.

Així ho crec, señor Dotor.
es favor que vosté em fa:
y per no serli molest,
lo mateix dic per ma part.
Y pues al primer reparo,
ya la resposta he donat;

anem, Dotor, al segon,
que em volia proposar.

Dotor.

¿De aon, y com, y de quin modo
inferixes, que só blanc,
pera dir en ma presencia,
mueran los negros? Be sabs,
que en un principi tú y yo
fórem *constitucionals*,
tant, que en deu conversacions,
ò colokuís valencians,
que tingueren *de la anguila*,
(que per ahí impresos van),
varem remontar la *pedra*,
hasta ahí puede llegar,
y diguerem mil elochis
de aquel código sagrat....

Saro.

Tan sagrat, com lo dimoni,
que es son pare natural.
Els que degueren ohir
tods els nostres desbarats,
en que es crehiem ya plens
de imenses felicitats,
degueren dir: estos dos
ó han fuchit del hospital,
y ara están en la manía:
ò entre els dos s'han embocat
cuatre miches al coletó
del licor del plá de Quart.
Cuant, sense preocupacions,
em pòse à reflexionar
cuant pensí, diguí, y vach fer,
en aquel temps desgraciat,
temps de ilusió y de mentira,
y temps de calamitats,
y en fi, *tiempo de los Moros,*

com va dir un estudiant,
tradugiendo à Cicerion;
pera en mon poble arraigar
la negra *constitució....*
em quede tod afrontat.
Mes, vacha, à que no endivina
lo que en la actualitat,
de tod lo que fiu entonces,
mes escrupol ara em fà,
y ompli de mes confusió?

Dotor.

¿Qui ho bastará à endivinar?
tant, y tant entonces feres,
que no es facil atinar.
Mes vecham, si huendivine:
¿es, el haber celebrat
(*en lo colokuí segon*)
la recepta que arreglá
el boticari, amic teu,
pera curar els desmays,
y triste es dels servils,
y dia el corroborant:
plom derretit, micha arroba,
de corrosiu sublimat
uncias duas et dimidiam,
etcetera; coses tals,
opostes enterament
al quinto: *no matarás?*

Saro.

Vach ser un gran mentecato
en tal recepta alabar;
mes no es lo que mas me aflige.

Dotor.

Tú també em vares contar
(*en lo dit segon colokuí*)

que un dia (divendres sant)
pera dur la *santa pedra*
aon s'habia de posar
en la plaza del teu poble,
vares un carro adornar,
en grans rames de *olmo blanco*;
y en los dos llansols novials,
en franchises, llistes, y randes,
mocadors, y debantals,
y tod lo del tabaquet,
un pavelló es va formar,
y baix estava la pedra,
fundamiento, sobre el cual,
(son totes espresions telhues,
y paraules lliterals)
levantaria la España
su eterna felicidad.

Saro.

Alló fiu, y aixó diguí;
es cert, y no ho puc negar:
y cuansivol pot tornarme
totes les peres al sac;
pero no está ahí el *busilis*.

Dotor.

També vares embocar
als ciudatans Godellenses
una proclama machal,
despues de posar la *pedra*;
em que els vares engañar,
dient serien felisos,
lo que no es verificá.

Saro.

No es aixó, señor Dotor.

Dotor.

També vares explicar

la *santa constitusió*,
(segon em vares dar part
en la *conversasió quinta*)
à un concurs dels teus paysans,
no mes els dies de festa,
pera no pedre chornals.

Damunt de la gran pastera,
que teniu pera pastar,
posares pera fer trona
un gran cosi de colar,
y dins una albarda vella,
pera poderte sentar;
y en los dos bancals del forn
tod lo cosi ben tapat,
per darreré en una escala
muntabes, y allí achocat,
enredraves bé els asuntos,
aclarint dificultads.

Unes sinahues de Senta
que et ficabes per lo cap,
y et lligabes per lo coll,
y trees brazos y mans
per una y atra obertura,
et servien en lo llans
de roquét, en que podies
ayrosament accionar.

Saro.

Conech que en tod lo que fiu,
macredití de incapáz.
Pero vech, que vosté encara
en lo viu no m'ha pegat.

Dotor.

Pues vecham si pegue àra.
(segons vares declarar
en la *conversasió set*),
una nit vares chumstar
una música, y portabes

una bandera en la mà:
la tehua Senta caiguè
en un sequiol; va cridar:
tú, indeliberadament
vares tirar lestandart,
pera acudir à la dona;
mes luego vares tornar
à plegarlo; y sit descuides,
deixes à Senta ofegar.

Saro.

¡Ó que tontada que fiu!
Senta estaba dins lo fanc,
y yo fent càculos tontos!
¡ó èstrem de la ceguetat!
Pero al fi, vosté no atina
lo que mes vergoña em fá,
y mes m'aslich en la hora.

Dotor.

Chic, yò medite, y no caic:
vacha pues per descuberta.

Saro.

Pues per descuberta và.
la machor, segons opine,
de totes les nesetats,
que en aquel temps vach cometre,
ya li la vach relatar
en la conversasió octava;
y fon haber albardat
à aquell virtuós servil,
que vach un dia trobar
en casa parlant en Senta:
à qui estaba demostrant,
com si fora algun profeta,
el paradero final
que tindria así en la España

el código nacional.
Els sopapos, y asotades
que dugué aquell home honrat,
la albarda que li posi,
el titul, que li vach dar
de burro, y demes insults,
tod debia carregar
sobre mi, que estaba loco,
y loco desatinat.

Ell de la constitusió
contaba els mals resultads:
que la Relichó cristiana
es voria molt al cap:
que les potencies de Europa
habien pres molt à mal
lo susuít en la España:
que vindrien pronte ò tard
grans eixercits de estranchers,
que à tots nos farien sal:

Que de nosatros mateixos
els homens de bon pensar
achudarien als rusos,
als francesos, ò alemans,
ò als dimonis del infern,
*si vinieran à quitar
este encanto de Medea,
mes pervers que el alcorà.*

Que si la *constitusió*
la posaren militars,
militars la llevarien:
que cuans pobres empleads,
y cuants dependens de rentes
es quedaben sense pà
per *lo llibret*, se armarien,
y el tirarien al baix.
Que en cambi de les riqueses
que es pensabem alcansar,
tindriem mes fam que nunca,
mes miseria y mes treballs.
Que el comers en lloc de còrrer,
estaria mes parat:

que de les corts, de aon crehien,
que nos vindria el manà,
no nos vindria otra cosa,
que un trastorn universal.
Asó digué aquel servil;
ni en una paraula errà,
que tod al peu de la lletra
s'ha vist ben realisat;
y no obstant perque ell contaba
netament les veritats,
que entonces no sacoplaben
al gust de mon paladar;
de paraules, y de obres
el vach al pobre ultrachar
de mil modos... eixe es,
señor Dotor, el pesar,
que el cor, mil voltes al dia,
mel pasa de part à part.
Si sabera yo, aon paraba,
l'aniria à visitar;
perdó li demanaria
al seus peus achenollat,
y en lo machor rendiment
li besaria les mans.

Dotor.

Eixe es pensar cheneròs,
molt propi de un pit cristià;
debem demanar perdó
à qui hacham agraviat.
En cuant à mí, si no he ofès
à ningú en particular,
també estic avergoñit
de haber la pedra adorat,
y celebrat sense terme.
Y aixi, à la nostra tornant,
dic, que en los antecedens,
que tens de mí, es molt estrany
que emtingues per realiste,
ò (com vullgues dir) per blanc,

cuant també es notori, y públic,
que en esta propia ciutat
nhia de negres, negrísims,
mes negres quel asabaig.
Tú no tens revelacions:
pues ¿de aon mon pensar te traus?
es cosa, que cert me pasma.
¿No era acás mes natural,
per lo que de mi sabies,
creurem *constitucional*
de los identificados,
que es dihuen *de clau pasát?*

Saro.

Pues yo loy diré à vosté.
Com ya em constaba à mi ans
que era vosté home de bè,
dels mes purs y acrisolats,
fiu conte, que hauria fet,
lo que atres de bon pensar,
que encara que *en el sistema*
entràren bovos, è incauts...
apenes veren la embrolla,
y quedaren *alterats*
de que la constitusió
era capa de maldats,
de robos, de llatrocinis,
de insolencies criminals,
em que els picaros manaben,
y els bons eren sufocats,
feren una *media buelta*
de pies con gentil compas,
y tornaren aon ixqueren,
comensant à sospirar
per el govern absolut
de la autoridad Real.

Dotor.

Y certament, que aixi ho fiu;

ni em pena, nim penará;
que en aixó no vach fer mes,
que lo que els homens bons fan,
y *cumplir con mi conciencia*,
que es atre negoci apart.

Saro.

Pues yo apenes que vach veure
com se disponia el ball,
contribució per así,
contribució per allá;
empréstito al estranquero,
y millones mas y mas,
y al dia siguiente, otros,
que dinero ya no hay....
vach dir: bueno va el olèo...!
Verche de Desamparats!
¡y eixos son els que nos manen!
¡eixos lladres tan probats!
Pues ¡cóm podrán ells donarnos
nunca la felicitad,
de que nos parlen la *Abéca,*
viquía, universal?
Pero entre totes les coses,
la que mes me va chocar,
y que si un poc me descuide,
em fa loco rematat,
fon aquell decret inicuo,
que de España desterrá
al nostre digne Arzobispo,
per ser un celòs prelat:
y despues de tod això,
em và remachar el clau
la persecució dels frares,
canonges, y capellans;
sols per una parauleta,
ó quisá un informe fals,
uns embiats als presidis,
atres en presons tancats,
atres sufrint un desterro,

y atres, en fi, fasilats.
¡Y aquell veminér de intrigues,
de amenases, de puñals
en totes les eleccions,
pera que sens discrepar
en hu tan sols de les llistes,
eixqueren els ya posats?
y...hecha otra sardina al fuego...
¡de imprenta la llibertat
à la católica España,
cuans dañs no li ha ocasionat!
valense de eixa llicència,
(millor, *llisenciositat*),
cada hu daba à la premsa
lo que li venia al cap:
Tots los papers pareixien
riñes de gosos y gats;
fama no habia segura;
mas que fora un home honrat,
dien: *fulano es cabron,*
y busca qui t'ha pegat.
Apelaba el tal fulano
al discreto tribunal
de cortantes, zapateros,
panaderos y atres tals,
que eran los jueces de hecho;
embocaba el memorial;
y si no era confrare,
y de la parcialitat,
pasaben votada el *sabios*,
y li dien: *no ha lugar....*
y deixaben al bon home
patitieso, espatarrat,
sense saber ni qué ferse,
ni menys contra qui pegar;
y lo que es pichor encara,
del tot desacreditat;
y apesar de la honradura
cáureli garres à ball,
habia de ser *cabró*
per tota una eternitat.

Deixe apart lo que estampaben
contra els misteris sagrats
de la nostra Relichó;
y els llibres impurs y mals,
en que bebien els chobens
el veneno destilat
contra la fe, y les costums,
y contra tot lo mes sant.
Yo que encara que sò tonto,
no sò tonto consumat,
vent que la constitusió
aixi mhabia engañat,
à la luz del desengaño
di dos mil pasos atrás,
y diguí: viva Fernando:
y es locura lo demas:
fuera constitucionales,
no me engañareis ya mas.

Dotor.

Bien parado, señor Saro.
A lo que vech tas tornat

*elocuente y afuente,
sublime y sentimental.*

Saro.

Encara ho sab vosté poc;
ya vindré un dia daspay,
y coneixerá qui es Saro;
que me s'ha fet algo tard,
y men torne capacasa.

Dotor.

Quedat, si vols, à dinar.

Saro.

No que la dona m'espera,
y hui tinc arròs apart.
Paseu bé, señor Dotor.

Dotor.

Estigues hò, y Deu te guard.

EN LLISENCIA:

Valencia: Impresa per la Filla de Agustí Laborda, añ 1823.

CONVERSASIÓ

DUODÉCIMA,

ENTRE SARO PERRENGUE,

CARRETER DE GODELLA,

Y EL DOTOR CUDOL,

ABOGAT DE VALENCIA:

En que tracten de la obstinasió dels constitucionals exaltats, y en que es funda dita obstinasió; y els motius, que els dos tingueren en un principi pera ser constitucionals.

Saro.

Alabado sea Dios.

Dotor.

Per sempre siga alabat.

Saro.

Pues ¿còm và, señor Dotor?
está sense novetat?

Dotor.

Pues ¿què te và fer efecte
pera tindre urbanitat,
la advertencieta de marres?
ó ¿acàs t'has formalisat
per lo que entonces diguí?

Saro.

Señor Dotor, no hia un tal:
Ni la una cosa, ni latra;

sino que sò home formal,
y tot lo bè pareix bè.

Dotor.

Yo ya estic mes aliviat
dels achaques quem molesten;
venen, tornen, y sen van.

Saro.

*Viva la gallina, y viva
con su pepita.... qué tal?*

y que rebienten los negros.

Pues, home, vostè creurá,

que los identificados,

y que se suelen llamar

tambien los comprometidos,

están encara aferrats

al sistema de la embrolla,

y no es volen apèar

de que el código sagrado

ya pera ells sacabat?

2
eixos son negres de veres,
l'hu, perquè estan mascarats,
y l'atre, perquè ho coneixen,
y no es volen blanquechar.
Han fet ya tantes negrades,
tantes cada punt ne fan,
que pera mi es evident,
que eixa pell ya es natural;
y que el que àra es mostra *negre*,
ya sempre *negre* serà.

Dotor.

Saro, no ductes de aixó,
que es de eterna veritat.
*Si poterit Ethiops mutare
pellem suam....*

Saro.

Agua và.

Dotor.

Aut pardus....

Saro.

No pardos, negres.

Dotor.

Varietates suas.

Saro.

Ya....

El pardo, que vosté diu,
propét de Madrid está,
que allí estiguí yo en lo carro
à sen Miquel fà sis anys;
pero ni portaba *pell*
süades, ni per *süar*,
y si *süi*, fon la mehua;
y aixi crec que no vè al cas
el lletinorun moruno,
que m'acaba de embocar.

Dotor.

El lletinorum, que he dit,

al cas no venia mal:
lo mal ha segut citar-lo
davant de tú, que no sabs
lletí: mes, ¿cóm ha de ser?
sempre els servils som *pedants*.

Saro.

Pues si es *pedant*, pera Riego,
Quiroga, y tots sos companys
Comuneros, y *Masones*;
que yo, ni estic costipat,
ni prenc tabaco de polvo;
y quant mes amics, mes clars.
Si es vostè, com diu, *pedante*,
en sa casa lloc haurá
al efecte; que no es chust,
que ho pague tot el meu nas,
que non tè culpa de res;
machorment, estant dotat
de un olfato, com un gos
perdiguèr....

Dotor.

¡Cuánt has parlat!
Y tot, tot sinse sustancia.

Saro.

Encara cauré yo baix.

Dotor.

No caurás, que non tens culpa;
pero deus considerar,
que yo not dic despropósits;
yo et dic cols, y tú entens nabs.

Saro.

Pues parlem sense lletins,
ni termens enrebesats.

Dotor.

Així procuraré fero;
dia pues al valencià

aquel lletí traduit:
*que un Etiope, (perà el cas,
es, com si diguerem Moro)
la pell nunca pot mudar;
ni el pardo....*

Saro.

¿Aquel de Madrid?

Dotor.

No: el Pardo es un animal
fill de lleona, y de tigre,
y tè el llom tot mostrechat
de unes peques molt hermoses,
que nunca es poden llevar,
perque son sempre inherens
à la pell... Pues ¿Saro, estás?

Saro.

Ara he caigut de mon ase:
Lo que tè el parlarme clar.
¿No vol dir vostè en sustancia,
que *quien malas mañas hà,
tarde las olvida? hè?*

Dotor.

Lo mateix: cabal, cabal.

Saro.

Yo volguera que estos homens,
(que tots al cap som chermans),
al fi se reconegueren,
y advertint haver errat,
sen tornaren caparrere,
com nosatros ham tornat.
Yo amí la constitusió;
pero en la actualitat,
(lo mateix diria, si ara
tinguera al frare al capsal),
la aborrixe, y la deteste,
mes que un temps la vach amar;
Deu, per sa misericordia,
que em perdone lo pasat,

que ya em guardaré de caure
en ella de asi en avant;
que *de los escrementados,
salen (com diu el refrany)
los avisados; y à mes,
gat que ha segut escaldat,
en agua fresca tè prou.*
Nom volguera recordar
de tot cuant he vist, y oit
en estos tres pasats anys,
perque em pose fet un toro,
y se me calfa la sang,
y volguera à colps, y mosos,
els pícaros acabar,
que *bajo dulces promesas,
nos duyen à tal estat.*
No puc donar machor proba
de que estic del tot mudat.

Dotor.

Estic encantat de oirte;
parles com un abogat.

Saro.

Es que estoi desengañado;
y qui está desengañat,
parla com un descosit,
y no mes al grà, al grà.

Dotor.

Á cuansivol home engañen;
*que no viu mes el llèal,
que lo que vol el traidor;*
pero ya vist, y notat,
el precipiei horroròs,
à que anabem à parar,
has fet bè en tornar arriere;
vacha un llatinet al cas:
*Sapientis, diu, est mutare
consilium,*

Saro.
 Parle en cristiá;
 que encara així no lentenc,
 si vosté canta per alt;
 vull dir, si vosté es remonta
 per los estils figurats.

Dotor!
 Pert cuidado en aixó, *Saro*,
 no te eixiré del cant plà.
 Diu el lletí referit,
que es de sabios, y homens grans,
mudar de resolusió,
quant se vehuen atascats:
 lo cual es puntüalment
 lo que tú y yo ham practicat.
 Á tú cuaranta mil voltes
 t'haurá susuit, anant
 per los camins en lo carro;
 haurás trobat un fangar,
 que així à la primera vista,
 no es presentaba molt mal,
 y t'has ficat per allí;
 pero despues observant,
 que carro, carrec, y mules,
 te s'anaba allí à atascar,
 si no tornabes arrere;
 per ¿acás t'has empenat
 en fer els machors esforços
 pera pasar en avant?
 Al rebès, tot lo contrari;
 caparrere, arrecular,
 y veure, per atre puesto
 si trobaves millor pas.
 Lo demés es de incapasos,
 y de enteniments aiguats,
 que es titulen de *tesó*,
 y es el *tesó* dels orats.
 Els tals homens, segons vech,

si es ficaren dins la mar,
 no tornarien arrere,
 y, ò habien de aplegar
 hasta les costes del Moro,
 ò s'habien de ofegar.

Saro.

Eixos eixempls m'agraden,
 que son palpables, y clars.
 Mire vosté, la atre dia,
 so *Dotor*, lo que em pasá
 en un rosinet que tinc,
 cordobés de rabo à cap,
 tan tieso, tan corredor,
 tan majo, tan ben tallat,
 que en l'horta cobra el barato,
por no encontrarsele igual,
en brios ni ligereza:
 y quizá, y sinse quizá,
 alguns señors de Valencia
 de eixos que pixen mes alt,
 el desicharien tindre
 pera caball de regal.
 Per varies ocupacions,
 que ocurriren, es va à estar
 uns cuans dies en l'estable
 sinse eixir à treballar;
 considere àra vosté,
 potro, andaluz, descansat,
 bona herba, bones pallades,
 ben vegut, y ben cuidat
con puntüal asistencia,
 com sencontraria el tal:
 patechaba y rellinchaba,
 sinse poderse aguantar.
 Va vindre l'atre dumenche,
 y el vach traure à pasechar,
 que à caballerías sempre
 he segut aficionat.
 Apenes ixqué de casa,

como estava folgasá,
 va comensar à corcobos,
 bots, y volerse empinar.
 Yo que he segut bon ginèt,
 y corredor de caballs;
 y que no hagut correguda,
 en que no m'hacha enconrat;
 y que el temps que festechaba,
 en un potret alasá,
 que em deixaba el tio Gori,
 moltes choyes vach guañar,
(todas para mi Vicienda)
en el llano del Rëal,
en la calle de Murviedro,
y huertas de Campanar;
 m'asustí poc de aquells brincos,
 perquem sé bé manejar.
Al fin, à instancias de amigos,
 li vach soltar el ramal,
 y mamprenqué una carrera
 en tanta velocitat,
 que à no saber ans lo que era,
 els mateixos circumstans
 l'hagueren tingut per ayre,
 per exhalació, ò rellám.
Yo iba sobre mi caballo
con tanta tranquilidad
 com Pierres y Magalona
 sobre el seu varen anar;
 y cuant mes furient anaba,
 li dia: tú pararás;
 que mes apresa va el sol,
 tirat per millors caballs,
 y en tiempo de Cosüé,
 en mich del cel es pará,
 com si clavàt estiguera
 en claus de encabironà.
Esto fin ha de tener,
 que en lo mon res etern hiá:
 volá el caballo *Petaso,*

volá de Alecandro gran
 el *Buifano*, ò com li diguen;
 també del Cid va volar
 el *Babiëca*: tots volaren;
 pero al fi, es varen cansar.
 Pues també es cansarás tú,
 mas que et precies de arrogant.
 La gran cequia de Moncada
 en asò es va presentar
 casi baix les ferradures
 del meu rosi desbocat:
 y ¿què es figura vosté
 que va fer el animal?
 com si enteniment tinguera,
 es va parar al instant;
 y vent la cequia molt ampla
 pera poderla saltar,
 ò que si acás la saltaba,
 es podia desllomar,
 ò que si cahia dins,
 de les aigües el raudal
 à la mar sel enduria,
 pará, tot horrorisat,
 y sen torná caparrere....
 y aixó mateix, en lo llans,
 desichára yo que fèren
 els que tan arrebatats
 corren de la mare patria
 à la destrucció total;
 que sen tornaren arrere,
 ben vists y considerats
 els perchuins que es seguixen
 de voler seguir avant.
 De eixe modo tornaria
 à naixer la antiga pau,
 s'evitarien desgracies
 y derramament de sanc.
 Y pues encara que homens,
 vihuen pichor que animals,
 ¡què fortuna, si prengueren

de ells llisons tan importants!

Dotor.

No esperes sesmenen nunca.

Saro.

Pues ¿y quina es la causal?

Dotor.

Els en este desgovern,
y trastorn universal,
han obrat de serto ciencia,
que no s'han equivocat;
y han segut engañadors,
y els demés els engañats.
Els de mútuo concert
tenien format ya el plá
de asolar tota la España,
derribant trono, y altar,
è introduient Panarquia,
que entre els mals es el mes mal.
Com la cosa dirichien,
sabien net, clar, y ras,
quin era el fi, que portaba;
y veent à tots oposats,
ells en la sehua insistiren,
intrigues, y males arts
añadint, als mols enredros
que tenien posats ans.
Eixos miserables tenen
el cor, y espíritu dañat,
dañat el enteniment,
dañada la voluntat.
Pequen en tota malicia:
son dimonis encarnats;
conque aixi *nulla est redemptio.*

Saro.

Pues ¿qué ya están condenats?

Dotor.

No están; pero poc els falta.

Saro.

Gracies à Deu, que ens ha dat
millor cor, y enteniment,
pera poder esmenar
els errors, que hacham comès.
Sa divina Machedat,
que hasta el pleguèt mas recondit
rechistra dels cors humans,
sab molt bè, que no abrasí
la constitusió infernal,
pera destruir la España,
ni càusarli ningun dany;
sempre la tinguí per bona,
hasta que es và descarà,
y manifestá lo que era
per tots los cuatré costats.
Pero que yo me engañára,
no den pareixer estrany,
que sò un esclafa-tarrosos;
pero vosté, que ha estudiat,
y sab mes que oli de tenda,
y que está tan *alterat*
de los hechos de la historia
desde nuestro padre Adan...
es cosa que molt me admira.

Dotor.

Pues chastament els lletrats,
y els que à saber lo que es fèen,
estaben mes obligats,
eixos fòren els primers,
que varen prevaricar.
Algunos de buena fe...
yo molt m'haguera alegrat
sobre la constitusió
desde un principi acertar:
la vach admitir per bona;
no acertí: em vach engañar;
pues paciència, y correchirse,
que es l'unic remey que hià.

A més, que era molt difícil
 acertar, atès l'estat,
 en que es trobava l'Espanya,
 que anant a dir veritat,
 tan mala com ara, no,
 mes li semblaba bastant.
 Feta *la revolusió*,
 comensàrem a esperar,
 que mudaría de aspecte
 la Espanya: y ¿còm si mudà?
 pero de mal en pichor;
 y de una mà a la atra mà
 les Amèriques perdèrem,
 per uns picaros cobarts,
 que a les Indies no pasàren
 per no voler pelèar,
 y así a la forsa pelèen
 contra ses propis paysans.
 Les Amèriques perdudes,
 quedàrem esteniüats
 sinse el or, sinse la plata,
 sinse els preciosos metalls,
 la sanc de tot cos polític.
 Es un desbarat molt gran,
el deixar les sendes velles
per les novelles. Pasà
 en Espanya, lo que a voltes
 sol pasar en un malalt,
 que creènt trobar alivio
 en la sehua enfermetat,
 à pur de chamecs, y esforsos
 es chira de atre costat,
 y de la chirada queda
 que no es pòt ya menechar:
 pero asò no se coneix
 al empronte, sino cuant
 à visitarlo acudixen
 els Meches, y Ciruchans,

Saro.

Molt bè ha parlat, so Dotor;

ára diré mon pecat.
 Yo de la constitusió
 em vach tot enamorar,
 unicament per ser cosa,
 que tiraba à novetat.
 Así en mon rudo cervell
 m'havia yo enquillotrat,
 que la Espanya per ser vella
 s'havia de renovar.
 Y com de una fadrineta
 es sol un fadrí preñar,
 perque está entre quinze y setse,
 perque du bons farfaláns,
 perque porta bon palmito,
 bons pendients, bon collar,
y porque todos la alaban,
y dicen que es muy marcial:
 y entre tant al molt bolonio,
 sols en asó embelesat,
 dos mil defectes que tè,
 se li están pasánt per alt,
 tots notoris, y patens;
 hasta que en ella casat,
y pasada la ilusion,
 veu les faltes á grapats,
 que es caldera de mal coure,
 plena de bonys y forats,
 y que tè mes matadures,
 que una burra de bastaix...
 Pues lo mateix, lo mateix
 á mí al principi em pasá
en la constitucion santa....
 (foc en eixa santitat!)
 hasta que em desengañí,
 y la ilusió s'acabá.
 Mon pare tingué gran culpa
 de haberme yo alusinat.
 N'em deixaba de la garra,
 sempre darrere y davant:
viva la constitucion;
esa nos ha de salvar;

*esa nos ha de traher
la grande felicidad.*

Dotor.

Y ¿ton pare encara viu?

Saro.

No. Es va morir l'any pasat;
sino, ára s'haguera mort
de confusió, y de pesar,
al veure caure la pedra,
que el pobret amaba tant,
y per la cual deliraba
tan cego y entusiasmát.

Dotor.

Home, no sabia res:
Deu que l'hacha perdonat.
Y ¿qué enfermetat tingué?

Saro.

Ell era molt estimat
en una botiga grosa
de les que hia en lo mercat;
y podem dir, que era el amo:

tenia allí á son manar
molta sémola y fideus,
macarrons, sucre, cacau,
y toda especie de especias;
y sino s'aná la mà,
com debia... lo cert es,
que en tres dies va palmar.

Dotor.

Asò es el mon: ¡quina proba!
en éll no hia res constant;
qui vivia, ya s'ha mort;
la pedra, que tant soná
per lo mon, ya no existix.

Saro.

¿Qué predica? pues men vach.

Dotor.

Vesten, pero deixat veure.

Saro.

Nos vorem á cada instant.
*Viva el Rey, mueran los negros,
que es el grito queneral.*

EN LLISENCIA:

Valencia: Impresa per la Filla de Agustí Laborda, añ 1823.

CONVERSASIÓ

TERCERA DÉCIMA,
ENTRE SARO PERRENGUE,

CARRETER DE GODELLA,

Y EL DOTOR CUDOL,

ABOGAT DE VALENCIA:

En que es conten mutuament els treballs, que tingueren per la constitusió, y per haber segut dels moderats.

Saro.

La paz sea en esta casa.
Pues, señor Dotor, com vá?
segons inferixc del rostro,
pareix que está incomodat.

les tarees, els treballs....
y perquí? bè podrè diro?
no hía paraules bastans:
per eixe *código infame*,
per eixe *llibre infernal*,
per eixa *constitusió*,
que á tots nos duya rabiant.

Dotor.

Sí, Saro, huestic, y molt;
y á no ser perque em distrau
la tehua conversasió,
y me eres tan familiar,
asi dins de ningun modo
t'haguera deixat entrar.
No podrás tú figurarte
els molts dolors, y alifachs,
que en esta naturalea
han produit els pesars,
els desvelos, les fatigues,

Saro.

No tinga que acongoixarse,
que aixó no l'aliviará:
y si vosté ha sufrit molt,
tambè els demás ham pasat;
que no ham estat vent els bous
quietets en lo carafal,
sino sent els uns toreros,
y els atres els toreachats:
que si el mal bè per Almansa,
á tots alcanza. Sagrat!

Dotor.

Tampoc aixó m'es consuelo,
que es de tontos y de orats,
consolarse en maís de molts.
Deixà escrit un home gran:
*que toda revolucion
es como Saturno; el cual
devoró sus propios hijos.*

Saro.

Ara em vach desengañant.
No sabia que el *Saturno*,
poguera aplegar á tant.
A lo menys els Boticaris
no m'ho habien declarat.

Dotor.

El Saturno de qui parle,
no es unguent, ni cordial,
sino un supost, y fingit
Deu de la gentilitat,
de qui la fabula conta,
que á sos fills es va tragar,
com un segador en l'era
es mencha bollos de pá.
La revolusió española
á sos fills ha devorat;
y yo, menys tragarseme,
tod lo demés huè pasat.
Yo amí la constitusió,
com atre la puga amar;
pero la amaba en un terme
pacífic y moderat.
No els va á pegar aixó bè
als que es dien exaltats,
y de ahí portá el oriche
la série dels meus treballs.

Per allò que yo volia,
Deu me va sentar la má,
que la mes penosa esquerda
del fús, en que esfila, naix.
Á no ser que tú t'enfades,
si et vach en lletí parlant,
te embocára al colp un texto,
que asi ve, com á pintat.

Saro.

No vinga embocantme *testos*,
que em podrà descalabrar,
machorment si els *testos* son
de llibrells, ò de barrals.

Dotor.

No, que es un texto molt hò.

Saro.

Pues digal *sin egemplar*.
Vecham lo que puc entendre.

Dotor.

Aixi diu l'aspirit Sant:
*Per quæ peccat quis, per ea
punitur....*

Saro.

¿Ya s'ha acabat?
Pues no he entés mes que *peréa*,
que es falta de *activitat*.
Mes de lo demés, ni un nom.

Dotor.

¿Y el *peréa* has atinat?

Saro.

Ell, ò *per ea*, ò *peréa*.

Al últim tot sen va allà:
mes vacha per descuberta.

Dotor.

*Deu castiga á cada cual
en alló mateix que peca.*
Vach ser constitucional,
y per la constitusió
el Señor m'ha castigat.

Saro.

Tod cuant vosté hacha sufrít,
en mi en cotejo posat,
son tortas y pan pintado,
y no vull exagerar.
sols de les mehues angusties
es podia escriure tant
com el *Torrado* va escriure.

Dotor.

Pues veste, Saro, esplicant,
y vorem lo que has sufrít.

Saro.

Pues bè: la historia dirá,
que per la constitusió
ningú s'ha vist mes amare.

Dotor.

Aprisa, no perdés temps,
ni et vaches empereant.

Saro.

Como digo de mi cuento....
mes anem clasificant:

Comencem per la familia,
que es llargueta, y fà plorar.
Tinc tres chics que van à escola,
el machor tindrà huit añas;
els tres baix de una pollera
poden cabre molt folgats:
Dins la escola, el señor mestre
crec que sels arreglará:
mes luego que eixen de allí,
de bous bravos un ramat
no hia que els entre; ells la fona,
ells la pedra sempre en mà,
trompes, trompellots, pilotes,
y tots cuans chocs hia inventats.
En casa nunca están quiets,
sempre fent desinquietar;
y un instantèt que em descuide,
ya m'han fet un mal cuinat.
Un dia pues que ells habien
fet, (no tinc present, quin mal)
agafí unes disciplines,
que un Capuchí em regalá,
y li diguí al machoret,
així fent del enfadat:
vamos, sarahuells à terra,
y una surra portarás;
vorem si deixa manera
en avant te emendarás.
Éll se va posar à riure,
y sense fer de mi cas,
posanse de anses de canter,
digué: ¿qué vostè no sab,
*que los padres à los hicos
ya no les pueden pegar,
y surras, de ningun modo?
ni à los estudiantes ya
los maestros en la escuela
pegan.* = Pues de cuant ensá? =
*De las cortes espanolas
el cangrejo irracional.* =

4
Y aixó es cert?—No ha de ser cert?
en lletres de mole está.—
Y tú sabs bè la dotrina?—
No m'ha pogut may entrar.—
;Pero aquelles lleys que es donen
à ton favor, bè les sabs?—
Es que asó últim m'importa,
y ma propia causa fas.—
També t'importa el salvarte,
y la dotrina ignorant,
mes que ho decrete el *cangrejo*,
no sé com te salvarás.—
Aneusen, pues, chics, aneusen,
y feu tod lo que vullgau,
que nunca vos pegaré,
puesto que está aixi manat.
Mes crec que ya no tinc fills,
pues es pedreu al instant.
Els chics no tenen chuí,
y son com els animals,
que si fan alguna cosa,
es per lo fré, y lo ramal:
si vosté hu y atre els lleva,
;els animals qué farán?
no tenint ya qui els suxecte,
à coses nos matarán.

Dotor.

Tod lo que tú vas dient,
es molt sabio, y asentat;
y mas que de animals parles,
no dius animalitats.

Saro.

;Ó mandato de las cortes!
;quins chovenets eixirán?
si pegantlos, com Deu mana,
solen els mes eixir mals,

encara eixirán pichors,
en deixarlos de pegar.
Considere pues vosté,
si deguí pendre pesar.

Dotor.

Ya se suposa, que un pare,
com deu ser, s'allichirà,
si els fillets que Deu li dona,
no lis deixen bé criar.

Saro.

*Pues vamos à la segunda
estacion.* Mon fill Chüán,
que de tots es el machor,
fortament es va empeñar
en que habia de casarse
en la filla del Pelat,
cosa que no li convé,
ni per habers, ni per sanc,
ni per cuaranta motius,
que tinc asi reservads.
El cridí al estudi un dia,
y sentandlo al meu costat,
procurí disüadirlo
en amor y caridad.
Pero ;sab qué em và respóndre?
si no loy dic, no ho creurá.
*Vostè es un gran servilon,
y sempre está cavilant
contra la constitusió;
ya daré al Alcalde part,
ò men aniré à Valencia
al Capità general,
y señor Gefe polític;
y allí à tots pa ene pan,
els contaré qui es vosté;
que no puc mes aguantar*

ni les sehues picardies, ni el seu modo de pensar. =
Em vach quedar fet de pedra,
y crehenlo molt capaz
de practicar quant me dia,
vach les veles afluirar,
Unicament li diguí:
*pues la mehua autoritat
desprecies, y els meus consells,
tem un gran castic de dalt;
no desprecies locament
els avisos paternals,
que ho plorarás algun dia;
lo que sembres, cullirás.*
Yo obrí la porta del quarto,
y éll molt serio sen aná
à visitar à la novia;
y si no convé, ni may,

Dotor.

Home, vech que has sufrit molt;
y si fora per estrañs,
seria mes tolerable....

Saro.

Pues deixem continüar,
que els estrañs també, també,
malísims ratos m'han dat;
y ara vech que vostè ingnora
de la misa la mitad.
Volguí per devoció un dia,
què era dichuni manat,
dechunar; y dechuní;
y quant la nit aplegá,
fiu ma colació, y al llit,
pero per la molta fam,
estaba en un gran desvelo,
sense poder apegar

5
els ulls: em dia la dona
haber segut necetad
el dechunar eixe dia,
despues de estar treballant.
El diable que es sutil,
no em paraba de tentar:
*Menchat una llonganisa,
y molt millor, si es de à pam.*
Ya la boca se fea aigua,
ya estava entre mí pensant
en si me la tragaria;
y quant me anaba ya à alsar
pera tragármela, sent,
que al balcó em varen tirar
unes cinc ò sis dotcenes
de pedres de bon tamany,
y unes veus fosques, y ronques,
comensáren à cantar:
Trágala, trágala, trágala,
sense parar en un quart.
Yo ¿quém figurí de pronte?
que el espírits infernals,
despues de haberme fet caure,
es venien à burlar.
Y posantme sobre mí,
m'alce del llit com un llam,
en camisa y sarahuells,
y à manera de escolá,
y prenint aigua beneita
de la pileta que está
perene al capsal del llit,
óbric el balcó al instant,
y la música seguia
en mes jaléo que may:
Trágala, trágala, trágala:
Y yo diguí: *no hia un tal:
ya no me la tragaré,
vade retro, satanás,
fugite partus reversus,
ya no la quiero tragar.* =

Pues te la tragarás, perro, =
digué una veu desde baix.

A lo cual yo responguí:
això es poc, y mal parlat:
tú, tú, si que serás perro,
com à que estás condenat
pera *sæcula sin fin.* =

Mas tú te la tragarás. =
Ya he dit, y àra repetixc,
que no estic de eixe pensar:
deteste la llonganiza,
per la que em tentabes tant. =

¿Y la constitusió? = Ya es
harina de otro costal...
eixa la tinc tan tragada,
y per ma gola pasà
tant de temps ha, que em figure,
que ya la tinc molt aball. =

Pues que et fasa bon profit;
y cuidado en conspirar
contra el código sagrado
de la ley fundamental, =

Sen anaren, yo em quedí
tod corrompud, y asustad.
Yo els tenia per dimonis
del infern: y vach notar,
que encara els que me cantaren,
eren diables mes grans.

Yo nols diré per sos noms,
perque fora murmurar;
pero sense nomenarlos,
daré de ells señes mortals.

L'hu habia estat en presidi;
l'atre era un gran estafant,
l'atre el tenien per lladre,
l'atre estava amancebat;
perque la chent mes viciosa
de tota la societat
la constitusió volia.

Pues ¿què tal ella serà?

presto te diré quien eres,
si me dices con quien vas.

Dotor.

Pues àra et contaré yo
lo que de este ivern pasat
una nit em susuí.

Yo he segut molt declarat
enemic dels tragalistes,
que nunca m'ha acomodat,
siga per los meus principis,
siga per la mehua edat,
cantar per carrers, ni plazes,
ni atropellar, ni insultar
en lo fatal *viva Riego.*

Per lo cual no es chens estrany,
que em tingueren gran quimera
els de tals habilitats.

Una nit pues de este ivern,
despues de les nou tocar,
ohirem colps à la porta:
ma tia va preguntar:

qui es? = *Abran. Nacionales*
del segundo. = Mal señal. =

Abra usted luego, al momento;
sino la puerta vendrá
al suelo. = Yo que empleaba
la velada treballant,

apenes ohí qui eren,
al porche men vach puchar,
mamaguí en una cobarcha,
y vach desde allí escoltar

tota la conversasió
que ésta và ser: = *dónde está*
el sobrino de usted? = Qui?

¿el meu Nebot? tornarà
tardèt, perque s'en ha eixit
à una tertulia, à que và
totes les nits. = *Pues venimos*

con el desingio formal

de matarle. = ¿Pues, perquè?
 Mon Nebot no es un malvat. =
Si, señora; es pastelero;
por tanto, perjudicial. =
 Señors, que no es pasticer;
 tots saben, que es Abogat. =
Señora, que es pastelero,
nadie lo puede dudar. =
 Señors, yo só tia sehua,
 y puc dir, que l'he criat,
 y no sé que hacha fet nunca
 pastisos, ni ensomiant. =
Pues, señora, es pastelero. =
 Vostès creure mo faràn;
 mes cas de habero segut,
 no crec, que donàra gat
 per llebre; que es molt bon chic,
 molt piadós, y molt cristiá. =
Lo mejor para pasteles. =
 Si alguns pastisos éll fà,
 es perque sels troba fets,
 ab sen mole natural. =
Vamos, señora, estoi viendo,
que esto es ya sobrado hablar;
 (de aquella mala familia
 va respondre el capatáz:)
Vengan diez ò doce duros,
para la gente acallar,
que ha resuelto aquesta noche
los pasteleros matar. =
 Els donà la mehua tia;
 y ells la moneda agarrant,
 pegàren portes afora;
 y yo eixquí del meu forat,
 en un tremolor de nervis,
 que nunca em sen anirà.

Saro.

Pues oixcam àra vostè.
 Yo estaba un dia cabant,

y un pícaro de Valencia
 aon yo estàba s'acostá,
 y en molt meloses paraules,
 de esta manera em parlá:
 ¿Saro, vols ser comunero?
 ò ¡què feliz que serás! =
 Un llaurador que à la lley
 vullga cautivar els camps,
 mas que tinga deu femers,
 no tè prou fem en chamay:
 sino, que ho digüen els duros
 que en València me he deixat
 per traure el fem dels comuns,
 y de les cequies del vall.
 Vent pues yo, que m'oferien
 ser *Comunero* de grat,
 (que allà pera mí entenia
 tindre fem sense pagar),
 no vach tardar en respondre,
 y diguí, que sí, al instant.
 Pero este interrogatori
 em và fer el guilopás: =
 Saro, et tapanán els ulls. =
 També mels destapanán;
 y podré veure els dinés,
 que trauré del melonar,
 que (una volta *Comunero*),
 pense ricamente femar. =
 Saro, pasarás un pont: =
 Sempre nestic yo pasant.
Como no sea el de Alcira,
es de menos lo demás. =
 Saro, has de ser home fiel. =
 Nunca he segut home fals. =
 Has de fer un churament. =
 Conforme cuantes, y cuans. =
 Saro, has de matar al *Rey*. =
 Bè: com me dones el *As*,
 no poses el menor ducte,
 que à cartes sè bè chüar. =

El Rey que dic, no es de cartes,
sino de réalitat;

¿ta atrevixes à matarlo,
y als frares y capellans,
y à tots los demés contraris
de les patries llibertats?
serás *un bon Comunero*,
si t'atrevixes à tant. =

¿Conque això es ser *Comunero*?
¡Ara à comprendre he aplegat,
quina chent hia entre nosatros!
Màrchaten de así, volant,
si no vols que la lligona
te la engaste dins lo cap:
pensaba que *fem* me daves,
y *fem* certament m'has dat;
atre *comú* mes pudent
no podies destapar.

Ves aon el teu nom indica,
y no tingues que tornar.

Éll, com lo pel de la pasta,
fuchint de mi, sen và anàr,
per efecte de la por,
algun tufillo deixant,
vamos, de *comuneria*....
no se, si me entenderás.

Desde entonces el tal home
ma rüina và churar,
y de la mehua embarcada
và ser causa principal.

Dotor.

A mi també m'embarcàren,
y à Ibiza en varen tirar
en compaña de atres
homens molt de bé, y honrats.
Yo era sols entre aquells presos,
el chustament castigat,
que amí la constitusió
un temps.... temps trist y fatal!
Pero ells nò doblaren nunca
els chenolls ante Baál.

Saro.

Pues yo entre chent presidaria
à Cadiz vach aportar,
aon pasí mes que vostè.

Dotor.

Aixó es lo que tú no sabs.

Saro.

Ya vindré à dirloy un dia.
À Dios....

Dotor.

Ya mo contarás.

EN LLISENSIA:

Valencia: Imprenta de la Filla de Agustí Laborda, añ 1823.

